

УДК 371.123(О.Риндовська(Чернова))¹⁷

**ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ О.РИНДОВСЬКОЇ
(ЧЕРНОВОЇ) (1829-1905РР.)**

Ю.Л.Радченко

Анотація. У статті здійснено ретроспективний аналіз педагогічної діяльності О.Риндовської і визначено її вимоги до професійної майстерності майбутніх учителів (друга половина XIX— початок XX ст.).

Ключові слова: професійна майстерність учителя, педагогічна діяльність.

Аннотация. В статье представлен ретроспективный анализ педагогической деятельности О.Риндовской и определены ее требования к профессиональному мастерству будущих учителей (вторая половина XIX — начало XX в.).

Ключевые слова: профессиональное мастерство учителя, педагогическая деятельность.

Summary. The retrospective analysis of O.Ryndovska's pedagogical activity is represented in the article. O.Ryndovska's demands to professional skills of a future teacher (of the second part of the XIXth - the beginning of the XXth c.) are represented.

Key words: professional skills of a teacher, pedagogical activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців до педагогічної діяльності важливим є переосмислення і творче використання історичної спадщини різних епох і цивілізацій. Особливо цінним є вивчення вітчизняного історичного досвіду на регіональному рівні, що передбачено державними документами з розвитку освіти України. У зв'язку з цим необхідно встановити мало відомі імена педагогів, ознайомитися з їхньою педагогічною діяльністю, розібратися в тому впливові, який вони здійснювали на своїх сучасників. іц

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Протягом останнього десятиліття поживався інтерес до розвитку жіночої освіти Катеринославщини

другої половині XIX ст., про що свідчать численні публікації на сторінках періодичних видань "Педагогіка", "Трані", "Експедиція", "Наше місто", "Відродження", "Слово і час", "Днепровская пгкоргмг". "Обновление". Серед діячів освіти регіону сучасні дослідники згадують почесну громадянку м. Катеринослав О.Риндовську. Життєвий шлях, культурно-освітню й громадську діяльність зачинательки жіночої освіти на Дніпропетровщині досліджували в різні часи І.Акінф'єв, В.Лірончук, І.Лісниковська, Е.Мирович, В.Лазебник, Е.Баздирева, М.Чабан та інші. Проте вивчення професійної майстерності в педагогічній діяльності діячів освіти Катеринославщини, їхні ідеї і внесок у розвиток системи професійної підготовки вчителів краю в історико-педагогічному контексті залишається недостатньо дослідженим. Саме тому особистість, професійна майстерність і педагогічна діяльність О.Риндовської викликає науковий інтерес.

Завданнями статті є: здійснити ретроспективний аналіз педагогічної діяльності О.Риндовської і визначити її вимоги до професійної майстерності майбутніх учителів Катеринославщини (друга половина XIX - початок XX ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. У центрі громадської просвітницької роботи Катеринославщини пореформеної доби перебувала талановитий педагог, енергійний здібний організатор, член і секретар різних товариств, директорка Марійської жіночої гімназії О. Риндовська (Чернова)(1829-1905 рр.).

Безсумнівно, що під впливом батька, Я.Ковалевського (директора першої на Катеринославщині чоловічої гімназії), й ідейного соратника (родича по материнській лінії), відомого педагога - барона М.Корфа, в О.Риндовській зародилося й остаточно визначилося прагнення присвятити себе винятково педагогічній справі, зокрема підготовці сільських і домашніх учительок, наставниць. Директорці вдалося вдало організувати освітню роботу Марійської жіночої гімназії (1865 р.), після закінчення якої випускниці закладу працювали сільськими вчителями, а також створити при ній 8-й клас (1871 р.), у якому вивчали педагогіку. О.Риндовська була фундатором "Товариства піклування про жіночу освіту" (1870 р.), яке відкрило "Безкоштовну жіночу школу", товариства "Народні читання" (1883 р.) та багатьох інших організацій і шкіл у місті Катеринославі [3, с. 38]. Ряд складених О.Риндовською щорічних звітів роботи гімназії і "Товариства піклування про жіночу освіту" є цінними з огляду на чітке й повне уявлення про всю їхню діяльність і поступальний розвиток. Праця директорки "Історична записка про Катеринославську Марійську жіночу гімназію" (1883 р.) становить науковий інтерес з погляду професійної підготовки майбутніх учителів у жіночих закладах освіти краю, оскільки в ній висвітлюється питання організації навчально-виховного процесу, наводиться програма і вимоги щодо навчання та іспитів, обов'язків педагогічного колективу, правила дисципліни і зовнішнього вигляду для учениць.

Очоловши жіночий навчальний заклад, О.Риндовська створила в ньому педагогічну раду, що розробляла програми дисциплін, давала оцінку існуючим навчальним керівництвам і посібникам, затверджувала каталоги для бібліотеки, визначала кількість класів у гімназії. За словами колег, О. Риндовська "... відрізнялася особливим умінням поживлявати засідання: вона майстерно викладала свої думки, її зауваження завжди були доречними та суттєвими" [3, с. 29]. Один із членів цієї ради відзначив неповторні професійні адміністративні здібності директорки: уміння створювати атмосферу переконаності й спокою, що після засідань не виникнуть службові неприємності, дати можливість усім вільно обговорювати педагогічні питання, обмінюватися думками, дебатувати й вислуховувати кожного колегу, створити умови для поповнення знань один в одного, виявляти довіру, повагу й віру в колег [3, с. 29-30]. -•

О.Риндовська безперервно займалася питаннями освіти, оскільки, за словами її сучасників, у директорки вдома вечорами збиралися вчителі, відомі педагоги, її учениці, пересічні особи, гості: "...тут змішувалися різноманітні елементи місцевої інтелігенції" [3, с.30]. Особливою повчальністю відзначалися вечори, на які приїздив відомий педагог М. Корф. Метою зібрань було обговорення суспільних, наукових, літературних і педагогічних тем. Ці зустрічі мали невимушений характер, на них "...читали, співали, багато сперечалися; кожна літературна новинка, цікава стаття в газеті були уважно прочитані й обговорені; були розроблені ряд програм з читання для самоосвіти; читалися лекції з літератури й педагогіки; удосконалювалися недоліки шкільної освіти" [3, с. 30]. Зважаючи на те, що О.Риндовська вирізнялася начитаністю й ерудованістю, у дискусіях з її боку ніколи не було зневаги чи нетерплячості до думок опонента. Завдяки доброзичливому ставленню директорки до всього громадського й особистісного, невимушеності в спілкуванні, відсутності будь-яких умовностей і "церемоній" встановлювався серйозний і спокійний лад на зібраннях.

Про палку зацікавленість педагогікою О.Риндовської, зі слів її сучасників, свідчить також і листування з відомим педагогом К.Ушинським, знайомство з жим відбулося заочно [3, с. 31].

Вивчення матеріалів літопису Катеринославської вченої архівної¹ комісії та спогадів колишніх учениць Марійської жіночої гімназії дозволяє стверджувати, що, вирізняючись серед інших учителів порядністю, високою культурою і педагогічною майстерністю, О.Риндовська висувала високі вимоги до викладачів гімназії, які готували майбутніх учителів [2]. Педагог пропонувала встановлювати духовний зв'язок з ученицями на своїх заняттях і виховувати учениць своїм прикладом та з материнською турботою і любов'ю ставитися до дівчат. Особливої уваги директорка надавала таким професійним рисам колег, як вихованість, добродушність, стриманість, терпеливість, працьовитість, енергійність; радила мати стійкі переконання й керуватися педагогічним тактом у своїй діяльності. Від учителів гімназії О.Риндовська вимагала також ґрунтовних знань; при викладі матеріалу на заняттях - враховувати міжпредметні зв'язки; мати гарну чітку вимову; "зароджувати" у дівчат любов до свого предмету; знати кожного учня, їхні здібності та нахили, стан здоров'я, у яких умовах вони навчаються й проживають; виявляти до них співчуття, християнську любов і готовність допомогти; помічати, цінити і всіляко підтримувати прагнення учениць - до здобуття знань та саморозвитку і сприяти їхньому задоволенню [3, с. 53-58].

Надаючи великої ваги атмосфері навчального закладу у формуванні моральних рис майбутніх учителів, директорка намагалася створювати дух порядності, ширості й сімейного затишку в стінах закладу і вимагала цього від своїх колег [3, с. 31]. Будучи противником фізичних покарань, моралізувань та доносів; О.Риндовська наполягала, щоб учителі не використовували жодних покарань, а наодинці дізнавалися про причини вчинку й пропонували вихід зі складної ситуації [3, с. 62]. Для покращання знань гімназисток, за потребою, директорка проводила безкоштовні додаткові уроки, до чого спонукала й викладачів Марійської жіночої гімназії [3, с. 32]. Від свого педагогічного колективу О.Риндовська очікувала добросовісного й серйозного виконання покладених на викладача обов'язків; поваги до колег, поповнення своїх знань під час відвідувань занять інших учителів; прагнення до самоосвіти, знання всіх новинок у галузі свого предмету й педагогіки [3, с. 62-63]. Педагог радила, щоб усі свої сімейні турботи й переживання викладачі залишали за стінами закладу, Щоб не переносити свій настрій на учениць і колег [1, с. 92].

Дослідження літопису Катеринославської вченої, архівної комісії дозволяє встановити, що, маючи багаторічний адміністративний і педагогічний досвід роботи, О.Риндовська свого часу відрізнялася серед колег особливим умінням активізувати всіх навколо себе й досягати успіхів у навчально-виховному процесі [3, с. 29]. Це вміння вона намагалася передати не лише колегам а й майбутнім учителям засобами впливу на них власної особистості. У спогадах співробітників, учениць директорки гімназії і сучасних дослідників її творчості підкреслюється вміння О.Риндовської використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, й прийоми, якими вона виразно виявляла свою позицію.

О.Риндовська володіла великою міцністю духу, який колеги порівнювали із життєвою енергією - праною (джерелом життя), мала неабиякий потенціал емоційних і вольових імпульсів, що виявлялися в ній зовні в будь-який момент, змушуючи кожного в її присутності не лише бути стриманим, а й у піднесеному настрої, залишаючись у спокійному стані, тримати себе на шанобливій відстані [1, с. 81-82]. Ця якість духовної привабливості виявлялася в педагога на обличчі в його загальній рухливості та виразності: у блиску очей, складках навколо рота, посмішці, а також у тембрі голосу й мовленні. Було помічено, що обличчя О.Риндовської змінювалося відповідно до виховної мети в кожному окремому випадку. Викладачці достатньо було звернутися словом, проявити увагу поглядом чи посміхнутися, і вихованки бачили, що перед ними велика духовна сила, яка повністю чарує, вабить і захоплює.

О.Риндовська вміло психологічно налаштувалася на навчально-виховний процес, залишаючи всі свої сімейні турботи за стінами закладу. І.Акінфієв цитував директорку: "Які б важкі хвилини не випадали на мою долю в особистому житті, варто мені було піднятися з кабінету туди, нагору, і побачити учениць - я все забувала. Я відчувала лише ті радісні почуття, які називають любов'ю до дітей. Навіть коли я, прагнучи бути суворим начальником, робила ученицям зауваження і, звичкою, у підвищеному тоні, без чого не можна обійтися у нашій справі, - і тоді я відчувала у своїй душі спонуки тільки добра дітям. Мій гнів для годиться проходив у ту ж хвилину, коли я відходила від них... Від гніву в моїй душі не залишалося ні сліду, тільки-но я бачила іншу ученицю перед собою" [1, с. 95].

На думку О.Риндовської, стиль її спілкування з ученицями був для них прикладом, і вона була впевнена, що саме так вони ставитимуться до своїх майбутніх вихованців, тому викладач ніколи не карала дівчат за провини, не обговорювала ці випадки в присутності їхніх однокласниць, а наодинці вони разом знаходили вихід із певної ситуації [3, с. 62].

Маріїнська жіноча гімназія, в уявленні її директорки, - осередок порядності, ввічливості й сімейного затишку, який вона створювала завдяки материнській турботі і любові до вихованок. Духовний зв'язок

О. Риндовської з ученицями не переривався навіть по закінченню ними гімназії [3, с. 31]. У випадках складних життєвих ситуацій вихованок вона допомагала їм матеріально, у важкі хвилини життя була для них психологічною підтримкою, і власним прикладом вчила такому ставленню до їхніх учнів.

За словами учениці Марійської гімназії, О.Риндовська приділяла особливу увагу оволодінню ученицями мовленнєвими вміннями та навичками на додаткових безкоштовних заняттях з французької мови [3, с. 53]. Читання класичних творів педагогом створювало "живий" духовний зв'язок з :

вони разом переживали і відчували те, що читали: цьому сприяла чітка вимова, красномовність, приємний тембр голосу, емоційно зворушлива інтонація викладача. Під час читання х> южніх творів О.Риндовська вчила гімназисток 8-го педагогічного класу виразній інтонації, робити паузи в тих місцях, де в героїв виявлялося шляхетне, високе прагнення душі, підкреслювати вияв іскри Божої в людині, щоб ця іскра запалала і яскравіше розгорілася в душах їхніх майбутніх вихованців. Якщо герой твору робив негарні вчинки, то інтонація голосу викладача відповідно відображала засудження, невдоволення, що залишало сильні враження, формувало неприязнь до таких дій героя й у власному житті учениць. Читання творів, зміст яких відображав найрізноманітніші побутові, суспільні, сімейні, дружні, виховні ситуації, давало можливість вихованкам гімназії оволодіти не лише мовленнєвими вміннями й комунікативною поведінкою вчителя, а й мистецтвом нав'ювання - вмінням вплинути на особистість засобами власної внутрішньої і зовнішньої техніки [3, с. 53-58].

Викладач Марійської жіночої гімназії І.Акінфієв відзначав, що О.Риндовська "...була кращим "живим" посібником для правильного і всебічного професійного розвитку своїх учениць" [1, с. 96], її авторитет був настільки великий у гімназії, вона користувалася такою довірою, що під її впливом всі навчалися дуже старанно й виходили зі стін закладу професійно підготовленими домашніми, сільськими і навіть гімназійними вчителями.

Висновки. Таким чином, активна, творча педагогічна діяльність О.Риндовської мала неабиякий вплив на розвиток жіночої освіти, зокрема професійної підготовки майбутніх учителів регіону. Без такої особистості, фундаторки жіночої освіти, вшанованої званням Почесної громадянки міста, важко уявити розвиток освіти та культури Катеринославщини в другій половині XIX - на початку XX ст.

Література

1. Акинфиев И. Александра Акимовна Рындовская (по воспоминаниям сослуживца по гимназиям) / И. Акинфиев // Летопись Екатеринославской Учёной комиссии / ред. А. Синявский. - Екатеринослав : Губернское Земство, 1915. - С. 81-96.
2. Летопись Екатеринославской Учёной комиссии / ред. А. Синявский. - Екатеринослав : Губернское Земство, 1915. - 385, 94 прйл. с. - Б. ц.
3. Памяти Александры Акимовны Рындовской (Черновой) / Общества вспомоществования нуждающимся ученицам Мариинской женской гимназии. - Екатеринослав : СИ. Барановский, 1905. - !22 с, 3 л. портр., 2 л. фот.